

UDK 258:364

Pregledni znanstveni članak

Primljeno: 12/2003.

PERSPEKTIVE KARITATIVNE ZAUZETOSTI

Miljenko ANIČIĆ, Banja Luka

Sažetak

Članak, koji je u skraćenom obliku predstavljen na Teološko-pastoralnom tjednu za svećenike u Zagrebu u siječnju 2002., ima za cilj, polazeći od biblijske poruke i nauke Drugoga vatikanskog sabora, osvijetliti sadašnju karitativnu praksu Crkve u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, te ukazati, kako i sam naslov sugerira, na neke osnovne linije poželjnog razvoja u budućnosti. Polazna točka je Božje spasenjsko djelo, koje svoju puninu dostiže u Isusu Kristu. Bog se stavio na stranu čovjeka u nevolji. U tom Božjem primjeru čovjek nalazi temelj i uzor, ali i obvezu za svoje djelovanje. Crkva je od svog početka ljubav prema bližnjemu shvaćala kao nešto što, uz naviještanje evanđelja i slavljenje euharistije, spada u bit njezinog poslanja. Zato je karitativno služenje u velikoj mjeri obilježilo povijest Crkve. Drugi vatikanski sabor ponovno je vrlo snažno naglasio važnost karitativnog služenja za život Crkve i vjerodostojnost njezine poruke u svijetu, te važnost uloge laika na tom području crkvenog djelovanja. Toj zadaći se posljednjih godina sve jače otvara i Crkva u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Ponovno zadobivena sloboda djelovanja i iskustvo ratnih stradanja omogućili su i potaknuli djelovanje Crkve i na karitativnom području. Danas Caritas u ove dvije zemlje nastoji pronaći svoje mjesto u Crkvi i društvu. Biblijska poruka, dugo povijesno iskustvo Crkve te aktualna situacija Caritasa u zapadnim zemljama, ukazuju na potrebu određivanja nekih bitnih pretpostavki za poželjni razvoj u budućnosti. U to prvenstveno spadaju pitanja identiteta karitativnog djelovanja, njegova mjesta u teološkoj refleksiji, integracije Caritasa u život župne zajednice te pitanje odnosa prema drugim sličnim aktivnostima sa strane države ili drugih organizacija.

Ključne riječi: Caritas, karitativna zauzetost, služenje, Hrvatski Caritas, Caritas u BiH, identitet, teologija Caritasa, suradnja, opcija za siromašne.

Uvod

Razmišljanje o perspektivama karitativnog služenja uvodi nas u samu srž kršćanske poruke. Naime, služenje bližnjemu je uvjet bez kojeg nema kršćanske vjere i života. Svoj temelj ima u Božjoj ljubavi prema čovjeku, posebno u njegovoj zauzetosti za siromašnoga i obespravljenoga, što se poput crvene niti provlači kroz cijelu objavu Starog i Novog zavjeta. Polazeći od objave i u dijalogu sa spoznajama drugih znanstvenih disciplina, teološka refleksija treba još dublje osvijetliti konkretna životna pitanja, ali isto tako kritički sagledati već dostignutu razinu teološke spoznaje i životne prakse Crkve.

U skladu s tim, razmišljanje o perspektivama karitativnog služenja¹ mora započeti u Božjoj objavi kao svom ishodištu, nadahnuću i korektivu. S druge strane, pogled u budućnost karitativnog služenja uključuje u sebi bilancu do sada postignutog u teološkoj refleksiji i u praktičnom karitativnom služenju Crkve u prošlosti i danas, uključujući i aktualnu situaciju na našim prostorima. Zbog ograničenosti prostora nije nam moguće sve navedene aspekte predstaviti jednako opširno. Zato ćemo se ograničiti na razmatranje sadržaja karitativnog služenja u Božjoj objavi, njegovom shvaćanju u crkvenoj nauci, posebno u dokumentima Drugoga vatikanskog sabora, današnjoj praksi na našim prostorima te odatle nastojati ukazati na mogući i poželjni razvoj u budućnosti.

1. Karitativno služenje u Božjoj objavi

Kršćansko razmišljanje polazi od činjenice da je Bog ušao u ljudsku povijest. Božji čin oslobađanja naroda iz ropstva je ključni događaj izraelske povijesti, a vrhunac Božjeg povijesnog djelovanja je njegovo utjelovljenje u čovjeku, Isusu iz Nazareta. Božansko i svjetsko ne mogu se više dualistički odvajati, nego ih, uvažavajući razliku, treba gledati u njihovom međusobnom odnosu i njihovoj međusobnoj ovisnosti, ne samo u perspektivi stvaranja, nego i u perspektivi otkupljenja i eshatološkog cilja. Povijest, kao mjesto Božjeg spasenjskog djelovanja, nije nikada isključivo profana, nego je ujedno i povijest spasenja.

¹ Što se terminologije tiče, izrazi: karitativna zauzetost, karitativno služenje, Caritas, koriste se u istom značenju. Pod izrazom Caritas, misli se kako na crkvenu organizaciju, tako isto i na cjelokupno karitativno djelovanje unutar Crkve.

Objava pokazuje Boga kao onoga koji stoji na strani siromašnih i ugnjetenih. Obilje je pokazatelja, kako u Starom tako i u Novom zavjetu, koji pokazuju Božji interes za situaciju stvorenja, za društvena zbivanja i ovostranost. Pokušaj da u sljedećim tvrdnjama sažmemo poruke Objave, s obzirom na karitativno služenje, ne ide za potpunošću prikaza, nego želi izdvojiti i naglasiti neke ključne postavke, koje su kroz povijest bile odlučujuće za shvaćanje i djelovanje kršćana kao pojedinaca ili kao zajednice Crkve:

1.1. Karitativno služenje u Starom zavjetu

Karitativno služenje ima svoj temelj u Božjem djelu spasenja. Ključni događaji za izraelski narod su oslobođanje iz egipatskog ropstva i Sinajski savez. U Isusu Kristu Božje spasenjsko djelovanje dolazi do svoje punine. U poruci Ivanu Krstitelju Isus pokazuje na svoja djela. Ostvaruje se Izaijino proročanstvo (usp. Iz 61,1s.)² o konačnom Božjem spasenjskom djelu: «Slijepi progledaju, hromi hodaju, gubavi se čiste, gluhi čuju, mrtvi ustaju, siromasima se propovijeda Radosna vijest» (Mt 11,5, usp. Lk 7,22). Bog, kojeg Isus naviješta, jest Bog ljubavi. On je ljubav i u toj ljubavi se temelji cjelokupno Božje spasenjsko djelovanje i zauzimanje za čovjeka. Zauzetost za čovjeka je odgovor na Božju ljubav. Zahtjevi za milosrđem i pravednošću potkrepljuju se Božjim činom milosrđa, kojim je okončano ropstvo naroda (usp. Izl 22,21; 23,9). Tako se u Starom zavjetu kaže: «...ako se stranac nastani u vašoj zemlji, nemojte ga ugnjetavati... ljubi ga kao sebe samoga. Ta i vi ste bili stranci u egipatskoj zemlji. Ja sam Jahve, Bog vaš» (Lev 19,33s). U pozadini odredbi što ih Levitski zakon donosi, kako za pojedinca, tako i za cijelu zajednicu, stoji zahtjev: «Sveti budite! Jer sam svet ja, Jahve, Bog vaš!» (Lev 19,2). Kad Pavao organizira pomoć za kršćansku zajednicu u Jeruzalemu, onda to ne obrazlaže samo nužnošću pomoći braći u nevolji, nego i zahtjevom da kršćani oponašaju milosrđe Gospodina Isusa Krista, koji je radi nas postao siromašan da mi postanemo bogati (usp. 2 Kor 8,9). Poznavanje Boga³ određuje sliku čovjeka i odnos prema njemu. To znači da humano nije samo po sebi evidentno niti održivo. Mjerilo ljudskosti čovjek može dobiti isključivo iz slike o Bogu.⁴ Tamo gdje nema poznavanja Boga ili gdje je odnos prema Bogu narušen, dolazi do smetnje u shvaćanju čovjeka i u odnosu prema njemu.

² Navodi svetopisamskih tekstova prema: *Biblija. Stari i Novi zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1974.

³ Usp. Hoš 4,2: «znanje Božje».

⁴ U ovakvom pristupu se krije razlog da se u cijelom antičkom razdoblju ne može naći literatura, koja bi, s obzirom na socijalno zauzimanje i kritiku institucija, bila usporediva sa Starim zavjetom. Usp. R. OBERFORCHER, 'Wissen von Gott' (Hosea) als kritischer Masstab aller Menschenbilder, u: *Theologie der Gegenwart* (1983), str. 37-48. 90-98.

Izopačeni odnos prema siromašnom i obespravljenom nailazi na vrlo oštru kritiku proroka, koji bespoštedno otkrivaju, analiziraju i kvalificiraju socijalne nepravde (usp. Hoš 4,2; 6,7-9; 12,8; Am 2,7; 5,11s; 8,4s; Mih 2,1-10; 3,2s; Iz 1,15.21-23; 3,14s; 5,8s; 10,1s; Jr 9,4s; Ez 7,23; 22,29.). Kritika socijalne nepravde usko je povezana s kritikom kulta. Nespojivo je prakticiranje kulta s jedne i bezobzirnost, ugnjetavanje i nepravda s druge strane (usp. Iz 1,15s; Jr 7,9s). Tamo, gdje se to pokušava spojiti, može se steći dojam da je Bog na strani moćnih, snalažljivih, nepravednih, da on pokriva njihove zločine. Proroci su vrlo odlučni. Takva praksa je perverzija Sinajskog saveza, koji je ustanovljen kao institucionalizacija Božjeg spasenjskog čina, oslobođenja iz ropstva. Kult je mjesto aktualizacije tog saveza i ponovnog posadašnjeja Božje solidarnosti s nemoćnima i ugroženima (usp. Ps 15; 24).

1.2. Ljubav prema braći u Novom zavjetu

Isto vrijedi i za novozavjetnu zajednicu. Bogoslužni sastanci trebaju ići za ostvarenjem ljubavi koja će zajednicu izgrađivati i jačati. Lomljenje kruha uspostavlja jedinstvo s Kristom i međusobno (usp. 1 Kor 10,16s; 11,17-34; 14,1-5; 1 Iv 3,11; 1 Tim 1,5). Bogoštovlje i pomoć čovjeku u potrebi su neodvojivo povezani (usp. Jak 1,27; Heb 10,24s). Da je to jedinstvo naviještanja, liturgije i služenja bližnjemu prakticirano u životu, svjedoče Djela apostolska, kad o kršćanskoj zajednici navode da su «bili postojani u apostolskoj nauci, zajedničkom životu, lomljenju kruha i u molitvama» (Dj 2,42). Nitko u toj zajednici nije oskudijevao, držali su se zajedno i sve im je bilo zajedničko (usp. Dj 2,44-46). Međutim, nije ni u toj prvoj zajednici sve bilo idealno. Mlada Crkva poznaje i primjere neprihvatljivog ponašanja, koje nailazi na oštru kritiku. Ne može se označiti blagovanjem Gospodnje večere sastanak na kojem «svaki za vrijeme blagovanja uzima preda se vlastitu večeru, te jedan gladi dok je drugi pijan» (1 Kor 11,21; usp. Jd 12), ili gdje se na liturgijskim sastancima pokazuje pristranost prema bogatim osobama, a prezir prema siromasima. Time se krši zapovijed ljubavi prema bližnjem i ignorira činjenica da je Bog upravo siromašne izabrao i u svoju zajednicu pozvao (usp. Jak 2,1-9). Karitativno služenje je nedjeljivo povezano s temeljnim funkcijama zajednice i predstavlja odlučujući kriterij vjerodostojnosti njezinog života, kao i kriterij pripadnosti pojedinca toj zajednici. Caritas je životni zakon zajednice.

Ljubav prema Bogu i ljubav prema bližnjemu su neodvojivo povezane. Zapovijedi ljubavi prema Bogu i bližnjemu (usp. Mk 12,30s; Mt 22,37-40) bile su u svojim bitnim elementima, i kao izolirane veličine, poznate kako u

židovstvu, tako i u židovskom okruženju.⁵ Kad Krist, prema Ivanovom evanđelju, zapovijed ljubavi označava kao «novu zapovijed» (Iv 13,34), onda se ta novost nalazi u izvoru i uzoru te ljubavi: «kao što sam ja ljubio vas», u radikalnosti zahtjeva, nadilaženju svih do tada poznatih ograničenja, apsolutnoj jasnoći i usredotočenju cjelokupnog moralnog ponašanja na tu zapovijed u njezinom jedinstvu, ali i u njezinoj nužnoj bipolarnosti. Oba dijela zapovijedi: «Ljubi Gospodina Boga svoga svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom pameti svojom... Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe!» (Mt 22,37-40) moraju se uzeti ozbiljno i dosljedno. U svakodnevnom životu prednost ima ljubav prema bližnjemu. Taj primat se temelji na činjenici, da je ljubav prema bližnjemu prvotno čin i dokaz ljubavi prema Bogu. Ljubav prema bližnjemu je stvaralačko, aktivno ponašanje, ili - izraženo riječima J. Blanka - «ponašanje produktivne fantazije i odlučnog djelovanja».⁶

Božja ljubav ne poznaje granice ni uvjete; obuhvaća dobre i zle. Zato ne smije biti granica ni u ljubavi prema bližnjemu; ona je univerzalna. Ne poznaje, za razliku od židovskog shvaćanja, ograničenja s obzirom na narod, rasu, vjeru, niti kategorije prijatelj – neprijatelj, pravednik – grešnik. Ne poznaje granice ni s obzirom na intenzitet. Jedina granica, koju Krist navodi, jest - «kao sebe samoga».

Caritas je ljubav prema braći, dakle uzajamna ljubav unutar kršćanskih zajednica. Ona oblikuje odnos između službenika i ostalih vjernika, kao i odnos među vjernicima. U poslanicama mladim kršćanskim zajednicama više puta je riječ o bratskoj ljubavi (usp. Rim 12,10; 1 Sol 4,9; Heb 13,1; 1 Pt 1,22; 3,8; 2 Pt 1,7.).⁷ Ne radi se ovdje o isključivosti kršćana, nego o prilici i nužnosti, da se zapovijed posebno intenzivno i konkretno živi unutar postojećih zajednica. One su povlašteno mjesto za realizaciju zapovijedi ljubavi. Takva ljubav unutar kršćanskih zajednica predstavlja za svijet najuočljivije, najvjerodostojnije i najprihvatljivije svjedočanstvo vjere Crkve, prema Kristovoj riječi: «...po tome će svi upoznati da ste moji učenici» (Iv 13,35). Za Pavla je «ekklezija» - i to svaka pojedina zajednica - «tijelo Kristovo», a vjernici su udovi toga tijela. Njihov život u Kristu ostvaruje se u bratskoj ljubavi i međusobnom služenju (usp. Rim 12; 1 Kor 12). Ljubav ostvarena i doživljena u zajednici i među zajednicama

⁵ Usp. H. L. STRACK, P. BILLERBECK, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch I, Das Evangelium nach Matthäus*, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1922, str. 901; K. HRUBY, *L'amour du prochain dans la pensée juive*, u: *Nouvelle revue theologique* 91 (1969), str. 493-516.

⁶ J. BLANK, *Jesus von Nazareth. Geschichte und Relevanz*. Herder, Freiburg/Br., 1972, str. 56.

⁷ Kad govori o ljubavi prema bratu, apostol Ivan (1 Iv 2,7-11; 3,10-23; 4,20s; 2 Iv 5) očito ne misli na svakog čovjeka, nego na pripadnike kršćanske zajednice. Usp. M. RESE, *Das Gebot der Bruderliebe in den Johannesbriefen*, u: *Theologische Zeitschrift* 41 (1985), str. 44 – 58.

(usp. 2 Iv 1.4s.13) osposobljava i obvezuje zajednicu na zauzimanje za one koji su izvan zajednice i, konačno, za cijeli svijet. U tom smislu Pavao Solunjanima želi da obiluju «u ljubavi jedan prema drugomu i prema svima» (1 Sol 3,12.).⁸ Zato se kršćanske zajednice pozivaju da nikoga ne isključe iz svoje ljubavi i pomoći, ne samo braću u vjeri, nego ni druge (usp. Gal 6,10), pa ni neprijatelje (usp. Mt 5,43-45; Rim 12,17-19; 1 Pt 3,8s).

1.3. Služenje čovjeku

Naravi karitativnog služenja protivna je svaka instrumentalizacija. Ono nije sredstvo za postizanje nekog cilja, posebno nije sredstvo za postizanje prestiža ili moći. Ono isto tako nije nikakva misionarska strategija da bi se nekoga pridobilo za vjeru. Cilj života i rada pojedinih kršćana, kao i cijele zajednice, mora biti širenje Kristovog kraljevstva, a to vrijedi i za karitativni rad. Međutim, karitativno djelovanje je u prvom redu istinsko i nesebično služenje čovjeku u nevolji, po uzoru na milosrdnog Samarijanca (usp. Lk 10,29-37).

Karitativno zauzimanje nije samo pomoć u materijalnim nevoljama. Značenja biblijske riječi «siromah» upućuje na razne kategorije nevoljnika: materijalno siromašne, gladne, beskućnike, gole, bolesne, izrabljivane i ugnjetene.⁹ Kršćanska slika čovjeka, Kristov primjer i zadaća Crkve da se brine za sveobuhvatno spasenje čovjeka obvezuju na pomoć u osobnim, materijalnim i duhovnim potrebama. Radi se, dakle, o služenju cjelovitom čovjeku, što je konačno i cilj Kristovog poslanja, naime, da ljudi «...imaju život i da ga imaju u izobilju» (Iv 10,10).

Na karitativno služenje je obvezan svaki kršćanin kao pojedinac. Međutim, na to služenje je obvezna i zajednica Crkve. Njezino karitativno služenje se uvijek ostvaruje u organiziranom i institucionalnom obliku. Takvi oblici su poznati još u počecima Crkve i ostavili su u njezinoj povijesti vrlo duboke tragove, u pozitivnom smislu. Prvu takvu akciju poduzima apostol Pavao u zajednicama u Makedoniji i Ahaji, skupljajući za siromašne među vjernicima u Jeruzalemu (usp. Rim 15,25s.).¹⁰ Sa svoje strane, Crkva u Jeruzalemu uzlaže napor kako bi

⁸ G. Lohfink konstatira da se ljubav u Pavlovom naviještanju također odnosi, u prvom redu, na pripadnike kršćanskih zajednica, a kad se tu ostvari, sposobna je prijeći granice zajednica i darovati se drugima. Usp. G. LOHFINK, *Wie hat Jesus Gemeinde gewollt. Zur gesellschaftlichen Dimension des christlichen Glaubens*, Herder, Freiburg /Br., 19822, str. 124-134.

⁹ Usp. L. COENEN, H. H. ESSER, Arm, u: L. COENEN, E. BEYREUTHER, H. BIETENHARD (izd.), *Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament. I*, Theolog. Verlag R. Brockhaus, Wuppertal, 1983, str. 38-43.

¹⁰ Organiziranu brigu za siromašne poznavalo je i židovstvo prije Krista. Usp. H. L. STRACK, P. BILLERBECK, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch, III, Briefe des Neuen Testaments und die Offenbarung des Johannes*, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1926, str. 316.

odgovorila potrebama siromašnih u svojim redovima. Postavljaju se odgovorne osobe za karitativno služenje u organiziranom obliku (usp. Dj 6,1-6). Pastoralni teolog R. Zerfass primjećuje da je ova, od samog početka organizirana zauzetost za siromašne i ugnjetene, Crkvi privukla više ljudi nego samo propovijedanje evanđelja.¹¹ Organizirani oblik ne protivi se duhu karitativnog služenja. Naprotiv, kad je u pitanju život i djelovanje zajednica, upravo takav oblik pruža karitativnom služenju veće mogućnosti sustavnog i plodnijeg rada.

Karitativno služenje, bez obzira kako savršeno organizirano ili herojski ostvareno, opravdava to ime samo ako caritas, milosrdna ljubav, prožima djelovanje i određuje što, kako i s kojim ciljem se čini (usp. 1 Kor 13,3s). Takva ljubav mora biti ukorijenjena u zajednici, jer samo tamo ona poprima kršćanski i crkveni karakter. Ne može postojati «ekklesia» kao zajednica ljubavi bez caritasa, niti caritas bez zajednice.¹²

Karitativno služenje mora nužno uključiti perspektivu Božjeg kraljevstva, od koje dobiva eshatološku dimenziju. Božje kraljevstvo je nezasluženi dar. Znak prihvatanja Božjeg kraljevstva su obraćenje i vjera (usp. Mk 1,15). Iz obraćenog i obnovljenog srca proizlazi novo djelovanje. Bitna oznaka tog djelovanja jest spasenje, koje Isus nije samo navijestio, nego ga i donio. Iako će svoju puninu Božje kraljevstvo ostvariti tek u budućnosti, na koncu vremena, ono je dolaskom Kristovim već započelo i raste kroz ljudsku povijest. U tom pogledu je njegov rast čovjekova zadaća. Ispunjavajući tu zadaću, čovjek daje odgovor na Božje spasenjsko djelovanje. Samo kritički potencijal poruke o dolasku Božjeg kraljevstva može spriječiti da karitativna zauzetost postane samo jedan među mnogim socijalnim servisima ili akcijama za ublažavanje nevolja.

2. Caritas u nauci Drugog vatikanskog sabora

Tijekom povijesti, bar što se same prakse tiče, karitativna zauzetost Crkve nije nikad bila dovedena u pitanje. Ono što R. Zerfass tvrdi za karitativno djelovanje u prvoj Crkvi, vrijedi u velikoj mjeri za cijelu njezinu povijest: Karitativno djelovanje je bilo nutarnji element propovijedanja evanđelja, izraz novog bratstva u kojem su kršćani živjeli i u kojem su euharistiju slavili.¹³ Umjesto opširnijeg prikaza velikog karitativnog djela Crkve, neka posluži mišljenje ruskog povjesničara A. J. Gurjeviča o srednjem vijeku: Nije se tada – tvrdi on -

¹¹ Usp. R. ZERFASS, *Lebensnerv Caritas. Helfer brauchen Rückhalt*, Herder, Freiburg, 1992, str. 60.

¹² Usp. R. VÖLKL, *Caritas der Gemeinde – Neutestamentliche Grundlegung*, Verlagshaus, Emmendingen, 1979, str. 30.

¹³ Usp. R. ZERFASS, *Nav. dj.*, str. 60.

kao u antici klanjalo «snazi tijela ili skladnom razvoju atlete, nego bijednom i teško bolesnom čovjeku. Njega njegovati, njegove rane ispirati i u njemu gledati sliku Kristovu bilo je isto tako Bogu ugodno djelo kao i dijeljenje milostinje».¹⁴ To se može reći kako za klerike, tako i za laike, za vladajuće krugove isto kao i za obične ljude, za pojedince, ali i za kršćanske zajednice.

Za razliku od prakse, može se govoriti o određenom teoretskom deficitu ili čak o povremenom zanemarivanju dimenzije služenja unutar teološke refleksije. U prvoj Crkvi prisutno uvjerenje - posebno upečatljivo izloženo u krsnim katehezama - da su svi kršćani po krštenju dionici Kristove svećeničke, učiteljske i kraljevske službe, doživjelo je tijekom vremena temeljitu promjenu. Trostruka služba postala je privilegij svećenika.¹⁵ Drugi vatikanski sabor ponovno je oživio staru nauku i naglasio da su svi koji su «krštenjem združeni u jedno tijelo s Kristom, učinjeni Božjim narodom i na svoj način postali dionici Kristove svećeničke, proročke i kraljevske službe». Oni vrše u Crkvi i svijetu, koliko na njih spada, «misiju čitavog kršćanskog naroda».¹⁶ Crkva je postala svjesna svoje odgovornosti za svijet. Gleda čovjeka i čovječanstvo u konkretnom povijesnom trenutku, obilježenom dubokim i brzim promjenama koje zahvaćaju cijeli svijet. Želi biti nazočna u pitanjima, čežnjama i proturječnostima suvremenog čovjeka, do te mjere da s njim dijeli radost i žalost, nadu i tjeskobu, posebno s onima koji su siromašni i koji pate.¹⁷ Želi biti «bližnji baš svakom čovjeku... starcu od svih napuštenu, stranom radniku nepravedno prezrenu, izbjeglici, djetetu iz nezakonite veze koje nezasluženo trpi zbog grijeha koji nije njegov, gladnome koji se poziva na našu savjest...». Zainteresirana je za sve pojave koje ugrožavaju život, integritet ljudske osobe, ljudsko dostojanstvo i ljudska prava.¹⁸ Čovjek je put Crkve, kaže papa Ivan Pavao II. u enciklici *Redemptor hominis*. On je put njezinog svakodnevnog života i doživljavanja, njezinih zadaća i napora. Zato si ona mora stalno posvješćivati situaciju čovjeka,¹⁹ kako bi mu, nastavljajući Kristovo djelo, mogla služiti i spašavati ga.²⁰

¹⁴ A. J. GURJEVIČ, *Das Weltbild des mittelalterlichen Menschen*, C.H. Beck, München, 1982, str. 279.

¹⁵ Usp. M. LEHNER, *Das Bett des Prokrustes. Systematisierungsversuche in der Pastoraltheologie*, u: *Orientierung* 58 (1994), str. 41-45, ovdje 41s.

¹⁶ DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Lumen gentium*, dogmatska konstitucija o Crkvi (dalje LG), br. 31, u: ISTI, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980. Prijedlozi za tu promjenu u nauci došli su još prije koncila sa strane nekih teologa. Usp. Y. CONGAR, *Der Laie. Entwurf einer Theologie des Laientums*. Schwaben-verlag, Stuttgart, 1952, str. 956; F. KLOSTERMANN, *Das christliche Apostolat*, Tyrolia, Innsbruck, 1962, str. 330.

¹⁷ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Gaudium et spes*, pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu (dalje GS), br. 1, u: ISTI, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980.

¹⁸ GS, br. 27

¹⁹ Usp. IVAN PAVAO II, *Redemptor hominis*, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 56), Zagreb, 1980, br. 6.

²⁰ Usp. GS, br. 3.

Crkva je svjesna da svoj vlastiti bitak zahvaljuje ljubavi Božjoj. Bitak se mora dokazati u djelovanju. Ljubav zato mora biti temeljni zakon njezinog djelovanja. Bog je po Duhu Svetom ulio svoju ljubav u srce svakog vjernika. To je prvi i najpotrebniji dar. Znak pravog Kristovog učenika je ljubav prema Bogu i ljubav prema bližnjemu.²¹ Međutim, ta ljubav ne obvezuje samo vjernika kao pojedinca, nego i zajednicu Crkve, koja je pozvana da «životom vjere i ljubavi»²² daje svjedočanstvo za Krista. Ljubav je temeljni zakon njezinog života. Zato se Crkva u saborskim tekstovima u više navrata naziva «zajednicom ljubavi»,²³ čime izražava kako svijest njezinog porijekla, tako isto i njezinu trajnu zadaću.

2.1. Hijerarhijske službe i karitativno služenje

Unutar zajednice Crkve pojedini članovi vrše posebne službe na korist svih. Sabor naziva službu biskupa služenjem, «diakonia».²⁴ Biskupi su pozvani da budu svojim vjernicima primjer u svetosti, poniznosti i jednostavnosti života;²⁵ trebaju biti pravi očevi, koji prednjače duhom ljubavi i brigom prema svima. U tu brigu moraju biti uključeni i odijeljena braća i nekršteni.²⁶

Odnos biskupa i svećenika, te svećenika međusobno, treba biti prožet duhom ljubavi i suradnje.²⁷ Na svećenike spada briga za vjernike, kako bi uz pomoć svećenika dospjeli do spoznaje Božje volje i zahtjeva novog zakona ljubavi. Svećenici trebaju promicati dostojanstvo laika i njihovu ulogu u poslanju Crkve, poštujući njihovu «mjerodavnost na različitim područjima ljudske djelatnosti», otkrivati milosne darove laika, priznati ih i njegovati, povjeravajući im dužnosti i dajući slobodu i prostor za djelovanje.²⁸ Na poseban način su brizi svećenika povjereni siromašni i slabi, bolesni i umirući. Izgradnja kršćanskih zajednica u duhu zajedništva bit će uspješna ako je ukorijenjena u slavlju euharistije i ako vodi različitim djelima ljubavi i pomaganja te kršćanskom

²¹ Usp. LG, br. 42; GS, br. 22.

²² LG, br. 12; DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Apostolicam actuositatem*. Dekret o apostolatu laika (dalje AA), br. 8, u: ISTI, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980.

²³ Usp. LG, br. 8, 13 i 23

²⁴ Usp. LG, br. 24.

²⁵ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Christus Dominus*. Dekret o pastirskoj službi biskupa (dalje CD), br. 15, u: ISTI, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980.

²⁶ Usp. CD, br. 13; 16.

²⁷ Usp. CD, br. 28; DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Presbyterorum ordinis*. Dekret o službi i životu svećenika (dalje PO), br. 7, u: ISTI, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980.

²⁸ Usp. PO, br. 9

svjedočenju.²⁹ Svojim životom svojevolumno prihvaćenog siromaštva svećenici se suobličuju Kristu. Zato su pozvani da dobra koja stječu, koriste za svoje pristojno uzdržavanje i ispunjavanje svojih dužnosti, a ono što preostane, neka ustupe u korist Crkve ili za djela ljubavi.³⁰

Redovnici na poseban način slijede Krista. Držeći i ostvarujući evanđeoske savjete, redovnici napreduju u ljubavi prema Bogu i bližnjemu.³¹ Njihov prisan život s Kristom, ljubav prema njemu, pokreće ih na poseban žar ljubavi prema bližnjima. Na takav način postaju sposobni sve predanije se staviti u službu Crkve i svijeta.³²

Đakoni se u Crkvi ne postavljaju za svećeništvo, nego za služenje. Oni se, zajedno s biskupom i njegovim svećentvom, nalaze u «službi liturgije, propovijedanja i ljubavi». S obzirom na službu ljubavi, Sabor ih podsjeća na opomenu sv. Polikarpa, da trebaju biti «milosrdni, marljivi, hodajući po istini Gospodina, koji je postao sluga svih».³³

2.2. Laici i njihova uloga u karitativnom služenju

Sabor naglašava da službe hijerarhije, iako uzvišene, ipak nisu od Krista ustanovljene da preuzmu «svu spasonosnu misiju Crkve prema svijetu». Neke stvari, kaže Sabor, posebno spadaju na laike.³⁴ Njima je svjetovna narav vlastita i na njih spada da «traže kraljevstvo Božje baveći se vremenitim stvarima i uređujući ih po Bogu». Vršeci vlastite dužnosti u duhu evanđelja, tj. dajući svjedočanstvo života u vjeri, nadi i ljubavi, oni djeluju poput kvasca i iznutra pridonose posvećivanju svijeta. Svojim apostolatom sudjeluju u spasenjskoj misiji Crkve.³⁵ Oni uprisutnjuju Crkvu tamo gdje ona samo po njima može izvršiti svoju ulogu.³⁶ Laici imaju bezbroj prilika za svoj apostolat, a «svako vršenje apostolata mora izvirati iz ljubavi te odatle crpsti svoju snagu». Krist je upravo «ljubav postavio da bude znak njegovih učenika». Po tom se znaku Crkva prepoznaje. Zato ona «drži u velikoj časti milosrđe prema siromasima i

²⁹ Usp. PO, br. 6

³⁰ Usp. PO, br. 17; 20.

³¹ Usp. LG br. 45

³² Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Perfectae caritatis*. Dekret o obnovi redovništva (dalje PC), br. 6, u: ISTI, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980.

³³ LG br. 29.

³⁴ LG, br. 30

³⁵ Usp. LG, br. 31

³⁶ Usp. LG, br. 33

bolesnima, karitativna djela i djela uzajamne pomoći da se ublaže svakovrsne ljudske nevolje».

Karitativno djelovanje treba obuhvatiti sve ljude i sve ljudske potrebe: «Posvuda ima ljudi kojima nedostaje hrana i piće, odjeća, stan, lijekovi, rad, pouka, nužno potrebna sredstva za doista ljudski život, koje tare bijeda ili slabo zdravlje, trpe progonstvo ili su u tamnici, - tu ih kršćanska ljubav treba tražiti i naći, zauzetom skrbi tješiti i pružanjem pomoći pridići. To je dužnost u prvom redu pojedinih dobro stojećih ljudi i naroda.»³⁷ Sabor traži čistoću nakane kod onih koji pružaju pomoć. Motiv ne smije biti vlastita korist ili želja za gospodarenjem. Zato je nužno poštivati slobodu i dostojanstvo potrebitoga, pomoći mu da ukloni uzroke nevolja, a ne samo posljedice i da postane neovisan od izvanjske pomoći.³⁸ Sabor stalno podsjeća na važnost uloge laika u životu Crkve i na važnost njihovog djelovanja na području Caritasa. Takvo djelovanje, koje je izvor i duša sveg apostolata, u stanju je privući ljude vjeri u Boga,³⁹ u stanju je pridonijeti blagostanju i miru u svijetu.⁴⁰ To se djelovanje ne ograničava samo na pružanje pomoći u materijalnom pogledu, nego nužno uključuje i duhovnu i religioznu pomoć; proteže se na razna područja života, kao što su brak i obitelj, privredni, socijalni i politički život itd.⁴¹

3. Karitativno djelovanje Crkve u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini

Razmišljanje o perspektivama karitativne zauzetosti uključuje u sebi dva aspekta: prvi se odnosi na dosadašnju praksu. Odgovara li dosadašnja karitativna djelatnost na ovim našim prostorima, dakle u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, izloženim odrednicama, kako smo ih u sažetom obliku vidjeli u objavljenoj riječi i koncilskim dokumentima? Drugi aspekt polazi od pitanja: Što je potrebno učiniti da bi karitativna zauzetost sutra, u svijetu velikih i dubokih promjena, bila u stanju odgovoriti potrebama vremena i suvremenog čovjeka, a pritom ostati vjerna svojim korijenima i svom identitetu, odnosno ostati prepoznatljiva kao djelovanje Crkve?

³⁷ AA, br. 8

³⁸ Usp. AA, br. 8

³⁹ Usp. AA, br. 3.6.16; GS, br. 21.

⁴⁰ Usp. GS, br. 72.

⁴¹ Usp. LG, br. 36.

3.1. *Karitativno djelovanje u ratno vrijeme*

Posljednje desetljeće prošlog stoljeća je vrijeme urušavanja komunističkog sistema bivše Jugoslavije, raspada te zajedničke države i nastanka neovisnih država te početka izgradnje demokratskog sustava vlasti u novonastalim državama, tragičnih ratnih događanja i poslijeratne obnove.⁴² U najvećem broju nadbiskupija i biskupija Hrvatske i Bosne i Hercegovine osnivanje Caritasa pada u vrijeme osipanja komunističkog sustava i otvaranja novih sloboda i mogućnosti crkvenog djelovanja ili u vrijeme nadolaska i izbijanja ratne krize. Rat je novoosnovane Caritase najvećim dijelom zatekao nespremne. Bez iskustva, bez osnovnih strukturnih i materijalnih preduvjeta, često u bezizlaznim ratnim situacijama, ali uz zavidan i ustrajan angažman svećenika i laika, rad Caritasa nailazio je uvijek iznova na priznanja daleko iskusnijih i organiziranih sestrinskih Caritasa iz zapadnoeuropskih zemalja i Amerike, a što je najvažnije, uspijevaio je djelotvorno ublažiti nevolje velikog broja ratom pogođenih ljudi. Najveći dio višegodišnjeg rada bio je posvećen programima za preživljavanje i rehabilitaciju.

Na poticaj nacionalnih Caritasa Austrije, Italije, Njemačke, Sjedinjenih Država, Švicarske te Bosne i Hercegovine i Hrvatske, u rujnu 1993. godine pokrenuto je osnivanje posebnog ureda Međunarodnog Caritasa, sa sjedištem u Zagrebu, koji je trebao poslužiti koordinaciji rada nacionalnih Caritasa iz spomenutih zemalja u novonastalim državama, posebno u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, a koji su vlastitim osobljem ili redovitim sudjelovanjem u programima pomoći već bili nazočni na ovim prostorima. Međunarodni Caritas je na tu inicijativu dao svoju privolu u studenom 1993., tako da je već u prosincu otvoren operativni ured, pod nazivom Steering Committee – Service Unit. Vrlo brzo su se toj grupi pridružili i drugi Caritasi zapadne Europe.⁴³ U to vrijeme, osim nad/biskupijskih Caritasa, u Hrvatskoj već postoji Hrvatski Caritas kao krovna organizacija, a početkom 1994. biskupi u Bosni i Hercegovini, uz već postojeće biskupijske Caritase, postavljaju temelje iste takve krovne ustanove za ovu zemlju.⁴⁴ Ured Međunarodnog Caritasa u Zagrebu je kroz naredno vrijeme, posebno tragično za

⁴² Ovdje nije riječ o karitativnom djelovanju prije Drugoga svjetskog rata niti o nekim iznimnim pojavama, kao što je djelovanje Caritasa Zagrebačke nadbiskupije, koji je započeo i razvio svoj rad još u komunističkom sistemu šezdesetih godina prošlog stoljeća, i koji je ublažavanju ratnih nevolja mogao pristupiti organiziranije i sustavnije, što sve skupa sigurno zaslužuje posebni osvrt i vrednovanje.

⁴³ Usp. *Caritas Bosne i Hercegovine* 1 (1996).

⁴⁴ Biskupi u BiH osnivaju u siječnju 1994. Caritas Vrhbosanske metropolije sa sjedištem u Zagrebu, koji u siječnju 1995., nakon ustanovljenja Biskupske konferencije BiH, postaje Caritas Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine. Ured započinje s radom u travnju 1994. i ostaje u Zagrebu do konca ožujka 1998. godine, kada preseljava u Sarajevo. Usp. *Caritas Bosne i Hercegovine* 1 (1996); 3 (1998), br. 1.

Bosnu i Hercegovinu, organizirao velike programe materijalne pomoći te Caritasima u BiH i Hrvatskoj pomagao u njihovoj realizaciji.⁴⁵ Nakon zatvaranja ureda u Zagrebu, grupa donatora, brojem znatno smanjena, pod drugim je nazivima nastavila redovite susrete s dva lokalna Caritasa, a od 1998. do 2002. samo s Caritasom u BiH.

Neosporna je činjenica da je to bila velika pomoć za naše neiskusne i strukturno slabe Caritase, a nazočnost predstavnika stranih Caritasa na ovim prostorima garancija sigurnijeg pritjecanja daljnje pomoći. S druge strane, gledano iz današnje perspektive, takav razvoj događaja bio je i uzrokom određene stagnacije u vlastitom razvoju, s obzirom na vlastite vizije, planiranje, na traženje vlastitog mjesta i uloge u društvu i na strukturni razvoj. Krivnja se ne može pripisati našim partnerima. Osnivanje posebne jedinice Međunarodnog Caritasu u jednoj zemlji je rijetkost u svjetskim razmjerima i svjedoči o posebnoj brizi i susretljivosti naših partnera. Takva blizina i suradnja bili su također želja lokalnih Caritasu te izraz stvarnih potreba. Bilo bi pogrešno reći da Caritas u BiH i Hrvatskoj taj deficit u vlastitom razvoju nije osjećao. Bilo je pokušaja da se uz pomoć nekih inozemnih Caritasu napravi iskorak, ali se ne može govoriti o sustavnom radu. Razloga za takav razvoj ima više: ratni događaji i s njima povezana ljudska stradanja velikih razmjera sustizali su jedni druge i često onemogućavali svaki planski pristup. Nedostajali su iskustvo i tradicija karitativnog rada. S tim su bili povezani personalni problemi i manjak kontinuiteta u radu. Društveni ambijent i zakonski preduvjeti djelovanja bili su u ratu i godinama poslije rata daleko od poželjnih. Caritas u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini je, što se materijalne i stručne pomoći tiče, bio potpuno ovisan od inozemstva, a ona je ponekad bila povezana s konceptima rada, koji ovom podneblju, stupnju razvoja i personalnim mogućnostima lokalnih Caritasu nisu odgovarali.

Pomoć inozemnih Caritasu bila je snažan znak solidarnosti mjesnih Crkava tih zemalja s mjesnom Crkvom u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj te sa svim ugroženim ljudima na ratom zahvaćenim područjima.⁴⁶ Uvažavajući činjenicu da je ta pomoć stvarno ublažila nevolje velikog broja nevoljnika, što je u određenom trenutku i najvažnije, ostaje ipak opravdano pitanje, koliko su primatelji pomoći i šira javnost prepoznali tu pomoć kao izraz ljubavi i

⁴⁵ Za pregled pristigle pomoći vidi publikacije: *Caritas Bosne i Hercegovine* 1 (1996) 63-86; *Hrvatski Caritas* 2 (1994), br. 1, str. 9; 4 (1996), br. 1.

⁴⁶ Tu crtu solidarnosti je potrebno posebno istaknuti, jer je prvih godina pomoć Caritasu iz zapadnoeuropskih zemalja najvećim dijelom potjecala od osobnih darova članova Crkve i drugih darovatelja. Pomoć narednih godina najvećim dijelom potječe od vlada dotičnih zemalja.

solidarnosti svjetske Crkve? Koliko je domaći Caritas u tim godinama prepoznat kao crkvena ustanova? Nepobitna je činjenica da je Caritas tih godina obavio veliki posao. Međutim, koliko je traga taj rad ostavio u životu lokalne Crkve? Čovjek u egzistencijalnoj nevolji sigurno ima važnijih potreba nego istraživati odakle mu je stigla nužna pomoć za preživljavanje i koji su motivi potakli darovatelja te pomoći. Koliko su to shvatili oni koji su u župama i biskupijama bili odgovorni za rad Caritasa ili su se kao laici angažirali u distribuciji pomoći? Koliko je ova činjenica pomoći svjetske Crkve iskorištena za edukaciju vjernika za rast karitativnog duha u vlastitim redovima i za nastavak djelovanja vlastitim snagama? S prestankom pristizanja donacija iz inozemstva, karitativne grupe u mnogim župama nisu vidjele razloga svog daljnjeg postojanja. Njihova aktivnost se ugasila, a razloge za takav završetak ne treba prvenstveno tražiti u nespremnosti laika.

3.2. Novi pristup karitativnom radu

Već više godina Caritas u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj nalazi se u jednoj vrsti tranzicije. Za Caritas u BiH je 1997. godina bila jedna od prekretnica u tom procesu. Naime, tada je uz inozemnu pomoć došlo do zajedničkog promišljanja ciljeva i metoda rada. Rezultat toga nastojanja bio je projekt obiteljske pomoći, u obliku kućne njege starih i bolesnih osoba te bračnog i obiteljskog savjetovališta. Međutim, cilj nije bio samo pružanje pomoći posebno ugroženoj populaciji u tri biskupije Bosne i Hercegovine. Taj projekt je istovremeno imao za cilj učiniti Caritas u BiH prepoznatljivim u javnosti, tražiti suradnju s državnim institucijama i sličnim inicijativama, poticati međusobnu suradnju biskupijskih Caritasa, rast njihovih struktura te naći svoje mjesto u pastoralu mjesne Crkve.

Hrvatski Caritas je, uz podršku Talijanskog Caritasa organizirao 1993. godine u Opatiji veliki susret na razini biskupijskih i župnih Caritasa dviju zemalja. Narednih godina nastavilo se s takvim susretima s ciljem razmjene iskustava, promicanja župnih Caritasa te edukacije djelatnika.⁴⁷ U Bosni i Hercegovini je veza s Talijanskim Caritasom, uz Jubilej 2000., urodila projektom promicanja župnih Caritasa i volontarijata. U najnovije vrijeme Hrvatski Caritas je organizirao izobrazbu djelatnika za obiteljska savjetovališta, na kojoj sudjeluju i suradnici Caritasa iz BiH. U okviru ovog projekta u mnogim nadbiskupijama i biskupijama u Hrvatskoj se već razvila

⁴⁷ Usp. *Hrvatski Caritas* 6 (1998) br. 2, str. 36-42.

mreža savjetovališta. Osim toga, Caritas u Hrvatskoj radi na projektu praćenja i smanjenja siromaštva, a Caritas u BiH želi raditi na zaštiti posebno obespravljenih grupa. Nije nam cilj ponuditi prikaz cjelokupnog rada Caritasa u ove dvije zemlje, a zbog ograničenosti prostora to nije ni moguće.⁴⁸ Ovih nekoliko navedenih primjera žele pokazati, kako Caritas u lokalnoj Crkvi u kojoj djeluje, nastoji odgovoriti na potrebe suvremenog čovjeka, promičući istovremeno kršćansku viziju čovjeka i društva, ali i trudeći se kroz ove projekte oko rasta vlastite organizacije, međusobne suradnje i pronalaženja primjerenog mjesta u Crkvi i društvu. Pritom treba imati na umu da postoje znatne razlike u društvenim i materijalnim uvjetima za rad Caritasa u dvije zemlje, a time i razlike u mogućnostima ostvarenja vlastitih vizija. Ohrabrujuća činjenica, koja ne treba ostati prešućena, je znatno veća pažnja koju biskupi u dvije zemlje posvećuju djelovanju Caritasa, kako u vlastitim biskupijama, tako i na razini dviju zemalja.

4. Pogled u budućnost karitativnog služenja

Budući da je karitativno djelovanje dio crkvene stvarnosti, onda ono sigurno u velikoj mjeri određuje sliku Crkve u javnosti. Ankete u nekim zapadnoeuropskim zemljama pokazuju da je pozitivna slika Crkve danas bitno određena njezinim karitativnim djelovanjem. Udaljavajući se, s jedne strane, od crkvene nauke i kulta, naši suvremenici u tim zemljama doživljavaju crkvenu zauzetost za siromašne, marginalizirane i obespravljene kao nešto što Crkvi u njihovim očima još uvijek daje određenu vjerodostojnost.⁴⁹ Pozitivno mišljenje javnosti, posebno na Zapadu, o socijalnom djelovanju Crkve, - ta javnost cijeni Crkvu onoliko, koliko je na socijalnom području učinkovita - ali i mogućnosti koje se Crkvi na taj način otvaraju, ne smiju nam zatvoriti oči pred nekim bitnim pitanjima i problemima koji se moraju riješiti prvenstveno unutar Crkve. Među najvažnija pitanja treba ubrojiti: identitet karitativnog djelovanja, integraciju Caritasa u pastoral te mjesto i ulogu župnih zajednica u karitativnoj zauzetosti.

⁴⁸ Mnogi drugi vrijedni projekti ostvaruju se ne samo na razini krovnih organizacija, nego i u većini nadbiskupijskih i biskupijskih Caritasa. Veliko je, također, zalaganje raznih muških i ženskih redovničkih zajednica u karitativnom radu.

⁴⁹ Usp. A. DÜNNER, W. GEBHARD, Standort und Stellenwert der Caritas in einer sich wandelnden Kirche und sich verändernden Welt, u: *Caritas* 94 (1993), str. 538-546, ovdje 539. Najnovija istraživanja u 47 zemalja o povjerenju u institucije i organizacije pokazuju da se Crkva u Njemačkoj, gdje je njezino socijalno djelovanje posebno razvijeno, nalazi na posljednjem mjestu. Usp. H. POMPEY, Fragen an Pastoral und Diakonie der Kirche heute, u: *Lebendige Seelsorge* 54 (2003), br. 5, str. 216-223, ovdje 216.

4.1. Identitet karitativnog djelovanja

Caritas je izložen kritici, ne toliko izvana, koliko onoj koja dolazi iz crkvenih redova. U pitanje se stavlja njegov identitet, njegova crkvenost i motivacija. Problem je vrlo složen. Kao primjer neka posluži konstatacija da u procesu odabira i zapošljavanja suradnika kod odgovornih u Caritasima zapadnoeuropskih zemalja dominira interes za profesionalne kriterije izobrazbe, stručnosti i kompetentnosti, a pitanja konfesionalne pripadnosti i osobne kršćanske biografije zaslužuju sve manje pažnje.⁵⁰ Rezultat takve personalne politike ne može nikoga iznenaditi: znatan broj suradnika Caritasa u većini zapadnoeuropskih zemalja ne može se identificirati s Crkvom, a neki ni s kršćanskim pogledom na svijet.⁵¹ Posljedica toga je nedostatak kršćanske motivacije karitativnog rada. Angažman takvih suradnika promiče sekularizaciju karitativnih ustanova. Uz to treba svakako spomenuti i priličnu ovisnost Caritasa, u nekim zemljama, od države i njezinih donacija, koje Caritasu nameću i ciljeve djelovanja. Na taj način Caritas dolazi u opasnost da bude sveden na razinu državne agencije. U vremenu poljuljanog gospodarstva i financijske nestabilnosti, kao što je u posljednje vrijeme slučaj u više zemalja Zapada, Caritas se, zbog velike ovisnosti od države, nalazi pred dodatnim opasnostima da podlegne zakonitostima tržišta, a na štetu svog kršćanskog poslanja i, konačno, onih koji su najpotrebniji pomoći.

U tijeku je prilično žustra rasprava, da li zadržati postojeću strukturu organiziranog Caritasa. S jedne strane vlada mišljenje da se Crkva treba distancirati od institucionaliziranog Caritasa i povući se na specifično vjerske djelatnosti, naviještanje evanđelja i liturgiju. Što joj to prije uspije, to će manje štete nastati za njezin identitet. Zagovornika ovakvog kursa ima unutar crkvenih krugova,⁵² kao i unutar socijalnih znanosti, koje kritiziraju karitativni rad s

⁵⁰ Usp. M. N. EBERTZ, 'Leitbildneri' in sozialen Dienstleistungsorganisationen. Über den Zwang zur Selbstthematization von organisierter Diakonie und Caritas, u: R. OELSCHLÄGER, H. M. BRÜHL (izd.), *Unternehmen Barmherzigkeit. Identität und Wandel sozialer Dienstleistung. Rahmenbedingungen – Perspektiven – Praxisbeispiele*, Nomos, Baden-Baden, 1996, str. 39-51; Sličnu dijagnozu uspostavlja i: H. POMPEY, Das Profil der Caritas und die Identität ihrer Mitarbeiter/innen, u: *Caritas* 93 (1992), str. 22. I. Baumgartner, profesor znanosti o Caritasu u Passau, skreće pažnju na povijesnu dimenziju ovakvog stanja: šezdesetih godina došlo je do prave ekspanzije razvoja Caritasa. Broj suradnika se u to vrijeme šesterostruko povećao, a istovremeno je naglo pao broj zaposlenih redovnika i redovnica u Caritasu. Usp. I. BAUMGARTNER, Seelsorge als ein Markenzeichen der Caritas, u: DEUTSCHER CARITASVERBAND, *Neue Caritas 2004. Jahrbuch des Deutschen Caritasverbandes*, Freiburg, 2003, str. 62–68, ovdje 63.

⁵¹ Usp. H. POMPEY, Das Profil der Caritas und die Identität ihrer Mitarbeiter/innen, str. 15.

⁵² Usp. *Ondje*, str. 11-27. H. Hermann, bivši profesor crkvenog prava na Teološkom fakultetu u Münsteru, postavlja kršćansku motivaciju karitativnog služenja načelno u pitanje. Pastoral, koji tu praksu podupire, služi u biti samo određenom lobiju, čiji su motivi krajnje problematični. Usp. H. HERMANN, *Caritaslegende. Wie die Kirchen die Nächstenliebe vermarkten*, Hamburg, 1993, str. 150.

drugih polazišta. Naime, po njihovom mišljenju, Caritas se bavi posljedicama, a ne uzrocima nevolja,⁵³ pa se zalažu za radikalnu sekularizaciju karitativnih ustanova. S druge strane su zagovornici zadržavanja postojećeg oblika karitativnog rada, ali sa zahtjevom za pojačanim zalaganjem oko određivanja i jačanja kršćanskog profila karitativne zauzetosti. Jedan od zagovornika takvog stava, već spomenuti R. Zerfass, predlaže četiri pitanja koja mogu pomoći u određivanju i izgradnji kršćanskog profila Caritasa: odakle smo, kamo želimo, koje je naše okruženje i što možemo drugačije uraditi?⁵⁴

Zagovornici ovog posljednjeg stava su, po svemu sudeći, u prednosti. Bilo kakva polarizacija na duhovno i socijalno, ne odgovara duhu Kristovog učenja i primjera niti poslanju Crkve. U Isusovom naviještanju riječ i djelo tvore jednu cjelinu. U tom smislu ne može ni danas postojati evangelizacija koja ne ulazi u konkretnu situaciju čovjeka, u kojoj Crkva ne proživljava ono što je u poslanici Filipljanima rečeno o Kristu: «On, božanske naravi, nije se ljubomorno držao svoje jednakosti s Bogom, nego se nje lišio uzevši narav sluge i postavši sličan ljudima» (Fil 2,6s). Svako karitativno zalaganje mora graditi na tom uzoru i istovremeno se dati voditi Duhom kojim je Isus bio ispunjen i po kojem ga Otac šalje da riječju i djelom navijesti radosnu vijest siromasima.

U svom strateškom planu za treće tisućljeće Caritas internationalis si za cilj svog djelovanja postavlja svijet koji odražava kraljevstvo Božje, svijet pravde, mira i solidarnosti; svijet u kojem je dostojanstvo ljudske osobe, stvorene na sliku i priliku Božju, najveća vrijednost, ali se poštuje i sve stvoreno; svijet u kojem više ne postoje isključivosti, diskriminacije, nasilje i siromaštvo, jer svi imaju udjela u zemaljskim dobrima, tako da se i oni koji su marginalizirani i ugnjetavani mogu nadati ostvarenju punine svog ljudskog dostojanstva. Kao izvore svog identiteta ova Caritasova Konfederacija navodi kršćanske izvore – posebno se spominju Blaženstva i Magnifikat – tradiciju i društveni nauk Crkve te iskustva onih kojima se služi.⁵⁵

Njemački savez Caritasa, najveća karitativna organizacija na svijetu, proveo je tijekom priprema obilježavanja stogodišnjice svog postojanja istraživanje o kršćanskom i crkvenom profilu svojih skoro pola milijuna namještenika. Pokazalo se da su suradnici nadprosječno kršćanski i crkveno angažirani. Većina želi još jaču povezanost između Crkve i Caritasa. Što se pokazalo

⁵³ N. Luhmann tvrdi da se religija u svom socijalnom radu, umjesto socijalno-strukturalnim, bavi osobnim problemima, i time zapravo ispušta iz vida uzroke problema. Usp. N. LUHMANN, *Funktion der Religion*, Suhrkamp, Frankfurt/M, 1982, str. 58.

⁵⁴ Usp. R. ZERFASS, Das Proprium der Caritas als Herausforderung an die Träger, in: *Caritas* 93 (1992), str. 34.

⁵⁵ Usp. CARITAS INTERNATIONALIS, *Renouvellement de la Confédération Caritas*, Le Plan stratégique de Caritas internationalis, Rome, 1997, str. 13.

nedostatnim, to je manjak izobrazbe u teologiji caritasa i duhovne dimenzije. Taj nedostatak, međutim, nije u prvom redu osobna krivnja zaposlenih, nego sistemski i organizacijski deficit, za koji odgovornost snosi vodstvo Caritasa. Problem se ne može riješiti suprostavljanjem profesionalizacije, s jedne, i kršćanske orijentacije, odnosno crkvenosti s druge strane. Potrebno je daleko više pažnje posvetiti duhovnoj dimenziji karitativnog rada.⁵⁶

4.2. Integracija karitativnog djelovanja u pastoral

Nakon što je Drugi vatikanski sabor ponovno oživio nauku o sudjelovanju svih krštenih u Kristovoj trostrukoj službi: svećenika, učitelja i kralja - s novim i snažnim naglaskom na ulogi laika u životu Crkve - došlo je u pastoralnoj teologiji do novog promišljanja djelovanja Crkve, kao i mjesta i uloge karitativnog djelovanja. Tako npr. K. Rahner, u priručniku pastoralne teologije, ubraja caritas među temeljne funkcije Crkve. Ekleziološki moment kršćanskog života dolazi upravo u caritasu najjasnije do izražaja.⁵⁷ Po nalogu Njemačke biskupske konferencije nastaje jedna serija pomagala za pastoralnu službu. U prvom svešiću te serije, iz 1970. godine, kaže se: «U stvari, postoje tri bitne zadaće Crkve: naviještanje riječi, slavljenje sakramenata i služba djelotvorne ljubavi.»⁵⁸ Za F. Klostermanna su te zadaće: služba riječi, kult i bratska ljubav.⁵⁹

Dok se prve dvije zadaće daju lako odrediti, dotle se u shvaćanju karitativne zauzetosti pokazuju razlike. Uočljivo je to već i u izrazima koje spomenuti autori koriste: «djelotvorna ljubav» i «bratska ljubav». Te razlike upućuju na drugačija polazišta u teološkoj refleksiji. Naime, u teologiji se pojavilo i mišljenje da bi trebalo naglasiti razliku između služenja siromasima i patnicima općenito (diakonia) i služenja bratski solidarnoj zajednici unutar Crkve (koinonia). Iz novozavjetnih tekstova nije teško pokazati, a na to je već upozoreno, da ovakvo razlikovanje karitativnog služenja, na one unutar i one izvan zajednice, nije potrebno. Kršćanska zajednica treba biti i danas, kao i nekad u prvoj Crkvi, prvo i povlašteno mjesto karitativne zauzetosti, jer to djelovanje spada u njezinu bit, ali tako doživljena ljubav ne isključuje nikoga tko je u potrebi.

⁵⁶ Usp. I. BAUMGARTNER, *Nav. čl.*, str. 63.

⁵⁷ Usp. K. RAHNER, Die Grundfunktionen der Kirche: Theologische und pastoraltheologische Vorüberlegungen, u: F. X. ARNOLD, K. RAHNER (izd.), *Handbuch der Pastoraltheologie* I, Herder, Freiburg, 19702, str. 234.

⁵⁸ W. KASPER, K. LEHMANN, *Pastorale Handreichung für den pastoralen Dienst I, Die Heilssendung der Kirche in der Gegenwart*, Mainz, 1970, 69

⁵⁹ Usp. F. KLOSTERMANN, *Prinzip Gemeinde: Gemeinde als Prinzip des kirchlichen Lebens und der Pastoraltheologie als der Theologie dieses Lebens*, Herder, Wien, 1965, str. 42.

Nije, dakle, upitno, što je na teološkoj razini zadaća Crkve i što spada u njezine temeljne funkcije. Pitanje, koje se postavlja, glasi: Kako osigurati da ove tri funkcije u praksi ne žive svoj život jedna pokraj druge, nego da budu integrirane? Sve tri imaju isto porijeklo: objava Božja u Isusu Kristu, te isti cilj: dolazak Božjeg kraljevstva. Kršćansko naviještanje je ujedno sakramentalno i karitativno. Sakramenti su istovremeno znakovito naviještanje i učinkovita promjena svijeta iz ljubavi. Caritas je blagovijest o Bogu koji je ljubav, koji se obraća upravo siromasima, bolesnima i zanemarenima, i to ne samo simbolično nego realno. Naviještanje bez sakramenata i caritasa bilo bi puko tješjenje, ako ne i obmana. Sakramenti bez naviještavanja i caritasa, ostali bi nejasni simboli. Caritas, koji nije istovremeno i naviještanje dolaska Božjeg kraljevstva, ali i njegov stvarni početak, nužno bi rezignirao pred veličinom ljudske patnje. Naime, ukoliko mu - između onoga koji pomaže i onom kome se pomaže - ne uspije posredovati mogućnost iskustva Boga, vrlo brzo će bez svjetla Božje riječi i milosne snage sakramenta osjetiti svoju ograničenost.⁶⁰

Elementi povezanosti i prožimanja triju temeljnih funkcija mogu se uočiti i na primjeru zauzetosti apostola Pavla i već spomenute kolekte, koju je na svojim misijskim putovanjima organizirao za kršćane u Jeruzalemu i koju opširno opisuje u Drugoj poslanici Korinćanima. Radi se, u prvom redu, o pomoći i međusobnoj jednakosti među onima koji su pred Bogom jednaki (usp. 2 Kor 8, 4.13). Iz te darežljivosti nastaje prisna veza među darovateljima i primateljima, nastaje zajednica (kononia). Ta darežljivost postaje izvorom iskustva Božje ljubavi i mnogih zahvala Bogu, postaje bogoslužje (leitourgia), te svjedočenje Kristovog evanđelja. Ona je kriterij učinkovitosti evanđelja (usp. 2 Kor 9,12-14).⁶¹ Ravnodušnost prema siromašnima je nespojiva s naravi bogoslužja. Pavao je poistovjećuje s razdorom unutar zajednice (usp. 1 Kor 11,18-22). Komentirajući vezu između euharistije i služenja bližnjemu, u izvještajima o posljednjoj večeri i pranju nogu,⁶² bazelski biskup K. Koch govori o «sakramentu brata i sestre», a to su prije svega siromašni i patnici. Oni su povlašteno mjesto nazočnosti i susreta s Gospodinom. U njima se ostvaruje tajna, ali realna epifanija Krista. Iz toga izvodi zaključak da se bit kršćanske zajednice sastoji u praksi služenja.⁶³

⁶⁰ Usp. M. JUNGLAS, Caritas: Lebensäußerung der Kirche, u: DEUTSCHER CARITASVERBAND, *Caritas '99. Jahrbuch des Deutschen Caritasverbandes*, Freiburg, 1998, str. 49-61, ovdje 50.

⁶¹ Usp. P. WEHRLE, Caritas als Ort der Glaubenserfahrung, u: *Lebendige Seelsorge* 54 (2003), br. 5, str. 223-229, ovdje 226.

⁶² Dok sinoptici izvještavaju samo o posljednjoj večeri – Mt 26,26-29; Mk 14,22-25; Lk 22,19s., Ivan u svom evanđelju povezuje taj događaj s pranjem nogu – Iv 13,2-17.

⁶³ Biskup Koch se ovdje poziva na svetog Ambrozija i Bernarda iz Clairvaux-a, koji su čin pranja nogu smatrali sakramentom. Navedeno prema: H. VOLK, Caritas «und» Pastoral – eine überholte Verhältnisbestimmung, u: *Lebendige Seelsorge* 54 (2003), br. 5, str. 240-243, ovdje 240.

4.3. Župna zajednica i karitativna zauzetost

Ignacije Antiohijski piše pri završetku svoje poslanice Traljanima: «Pozdravlja vas zajednica iz Smirne i Efeza» (13,1).⁶⁴ Međutim, za izraz «zajednica» ili «crkva», Ignacije ne koristi, kako bi se moglo očekivati, riječ «ekklelesia», nego «agape», što se danas prevodi riječju «caritas, ljubav». Dakle, Ignacijev pozdrav bi, doslovno prevedeno, glasio: «Pozdravlja vas ljubav iz Smirne i Efeza.» Za njega su pojmovi «agape» i «ekklelesia» istoznačni.⁶⁵ Očito je Ignacije bio siguran da i Traljani to tako razumiju.

Nije namjera ovdje idealizirati život prve Crkve, niti poricati određene napetosti i probleme o kojima svjedoče i pojedini novozavjetni spisi. Riječ «agape», koju prevodimo riječju «ljubav», nije tada izražavala toliko osjećaje niti međuljudske odnose prožete takvim osjećajima, nego više određeni oblik zajedničkog života u tadašnjem društvu. Agape je izražavala uzajamne obveze osoba koje su međusobno bile vezane krvnim srodstvom ili posvojenjem. Kad se taj izraz koristi kao oznaka za kršćanske zajednice, onda se time želi reći da su članovi tih zajednica bili povezani takvim međusobnim odnosima i obvezama, kakvi su karakteristični za obitelj. Poznavaoći tog razdoblja crkvene povijesti preporučuju da tu riječ treba prevesti kao «solidarnost». Radi se, dakle, o zajednici, koja ne mora biti slobodna od konflikata, ali koja živi u međusobnoj solidarnosti, u duhu zajedništva. Ta zajednica postaje «koinonia», dakle zajedništvo, u kojem svi imaju udjela u svim dobrima.⁶⁶ Govoriti, u ono vrijeme, o ulozi zajednica vjernika u karitativnom služenju, bilo bi besmisleno, jer su zajednica vjernika i karitativna zauzetost bili nerazdvojno povezani.

Danas, međutim, imamo razloga posvetiti veliku pozornost upravo ovom pitanju. Danas naše zajednice ne možemo nazvati «koinonia». Asocijacije, koje današnji kršćanin povezuje s riječju «crkva», uglavnom se svode na zgradu u kojoj se slavi nedjeljna misa i sakramenti te na nadležnog svećenika. Ništa bolje neće proći ni izraz «župna zajednica». Karitativna djelatnost naći će se možda negdje u tom kontekstu, ali ona zauzima mjesto koje je daleko od poželjnog. Nije to samo slučaj u zajednicama u kojima Caritas, zbog raznih okolnosti, nije zaživio. Stanje nije ohrabrujuće ni u zemljama gdje postoji karitativna tradicija. Kao primjer, neka opet posluži razvoj i djelovanje Njemačkog Caritasa. Nijedan drugi nacionalni Caritas se ne može pohvaliti takvim stupnjem financijske

⁶⁴ Usp. F. X. FUNK (izd.), *Die Apostolischen Väter* (Kirchen und dogmengeschichtliche, Quellenschriften 2. Reihe, 1), J.C.B. Mohr, Tübingen, 19062, str. 93.

⁶⁵ Riječ «agape» se prevodi s «ljubav (=zajednica)». Usp. O. BARDENHEWER, K. WEYMAN, J. ZELLINGER (izd.), *Die apostolischen Väter* (Bibliothek der Kirchenväter 35), Verlag Jos. Kösel & Friedr. Pustet, München, s.l., str. 136.

⁶⁶ Usp. J. COMBLIN, *Das Bild vom Menschen*, Patmos, Düsseldorf, 1987, str. 20.

sigurnosti, tolikim brojem kvalificiranih suradnika, tolikim socijalnim ustanovama, mogućnostima utjecaja u javnosti i zakonodavstvu i mnogim drugim prednostima, kao Njemački Caritas. Nigdje se u pastoralu i karitativnom djelovanju nije nastojalo u tolikoj mjeri izići ususret i prilagoditi novim društvenim trendovima i odgovoriti socijalnim potrebama, kao što su to prošlih desetljeća činili njemačka Crkva i njezin Caritas.⁶⁷

Djelovanje Caritasa je nakon Drugoga svjetskog rata doživjelo nevjerojatan razvoj. Njemački kardinal Meissner se prije desetak godina, prigodom ad limina posjete Vatikanu, požalio da se haljina tamošnje Crkve doima prevelikom. Naime, snaga vjere, po riječima kardinala, ne odgovara široko razgranatoj aktivnosti Crkve u društvu. Govori se čak i o «rastu na koji se više ne može utjecati».⁶⁸ Što je onda razlog da Crkva u toj zemlji, kako pokazuju najnovija istraživanja, doživljava rapidan pad povjerenja tamošnjih ljudi? H. Pompey, već spomenuti kritičar suvremenog načina karitativnog djelovanja u toj zemlji, pokušava ponuditi svoj odgovor u obliku novih pitanja, koja donosimo u sažetoj formi: Nije li Crkva – pita Pompey - umjesto prilagođavanja, trebala ponuditi uočljiv kršćanski profil pastoralu i Caritasa, a vladajućim trendovima suprotstaviti jasnu kršćansku alternativu? Može li se za rad u crkvenoj ustanovi, kao što je Caritas, označiti dostatnom motivacija njegovih suradnika, da žele pomoći ljudima da pronađu smisao i orijentaciju u životu? Gdje je nastojanje da se pomogne Crkvi da ostvari svoju ulogu u svijetu, a što pretpostavlja identifikaciju s Crkvom i onaj tako logični i nužni «sentire cum ecclesia»?⁶⁹

4.4. Današnje poteškoće

Svakako, jedna od najbolnijih točaka je odvojenost Caritasa od župe. Način organizacije i rada Njemačkog Caritasa osigurava visoki stupanj profesionalnosti, olakšava suradnju s drugim organizacijama na socijalnom području, pojednostavljuje nužne i česte kontakte s državnim institucijama, omogućava utjecaj na zakonodavstvo itd. Caritas je postao paralelna struktura drugim crkvenim strukturama.⁷⁰ Svoju šansu vidi u procesu sve jače institucionalizacije, za koji su zadužena posebna kompetentna mjesta izvan župa. Istovremeno, karitativno služenje u župama ostaje na marginama života i djelovanja župnih zajednica. Caritas i župa žive svaka svoj život. Na taj način i

⁶⁷ Usp. H. POMPEY, *Fragen an Pastoral und Diakonie der Kirche heute*, str. 217.

⁶⁸ Navedeno prema: A. DÜNNER, W. GEBHARD, *Nav. cl.*, str. 542.

⁶⁹ Usp. H. POMPEY, *Fragen an Pastoral und Diakonie der Kirche heute*, str. 218-221.

⁷⁰ Usp. P. WEHRLE, *Caritas als Ort der Glaubenserfahrung*, u: *Lebendige Seelsorge* 54 (2003), br. 5, str. 223-229, ovdje 228.

župa i Caritas gube vezu sa stvarnošću. Župi nedostaje bitna dimenzija u njezinom životu, a Caritas nastoji taj deficit integracije u konkretni župni pastoral, a često i nedostatak crkvenog profila, nadoknaditi sve većim angažmanom u svim mogućim područjima života.

Sv. Vinko Paulski je jednom prilikom rekao: «Kad vjera oslabi, mora ljubav rasti... Caritas je naviještanje vjere. On je isto toliko važan koliko i propovjednik u nedjelju, možda još i važniji, jer se propovjednik može ponavljati, a situacija Caritasa je uvijek nova.»⁷¹ Ovaj jasan i jedino ispravan stav ne umanjuje ipak važnost pitanja, može li se, i u kojoj mjeri, govoriti o ljubavi, u situaciji kad Caritas ima slabu ili nikakvu vezu sa župnom zajednicom te imajući u vidu čijim sredstvima Caritas provodi svoje akcije. Mogu li te akcije – često financirane iz državne blagajne - biti prepoznate kao crkvene i koju vrijednost imaju za rast zajednice? Pastoralni teolog F. Klostermann je još sedamdesetih godina, u svojoj studiji «Princip zajednica», predložio zajedništvo kao temeljni princip crkvenog života. Kristov Duh je spona koja spaja temeljne funkcije crkvenog zajedništva: naviještanje, kult i bratsku ljubav.⁷²

Na sličan način bi se moglo govoriti o principu župnog Caritasa. To pretpostavlja susret župne zajednice i Caritasa te integraciju Caritasa u pastoral zajednice. Gdje se to dogodi, dolazi do važnih promjena u oba područja, i u sadržajnom i u strukturnom pogledu. Princip zajedništva bi sprečavao da se Caritas u procesu organizacije i profesionalizacije svoga rada dijeli od župne zajednice i da se ograniči na vlastite institucije i stručne službe. Takvo dijeljenje od konkretne zajednice znači za Caritas i gubitak velikih resursa, koje zajednica ima, kao što je angažman velikog broja volontera. Bilo bi to i protivno trendu koji vlada u socijalnom radu, a koji traži veću povezanost s aktualnim životnim prostorom i postojećom zajednicom, u kojoj se mogu koristiti već postojeće strukture za pomoć.

Na drugoj strani, zajednica je već tu. U bit kršćanske zajednice spada zadaća djelotvorne ljubavi, pružanja pomoći, utjehe, sigurnosti. Kao mjesto karitativne zauzetosti župna zajednica ima mnoge prednosti, koje nema izdvojena organizacija. U te prednosti se mogu ubrojiti: bolje informacije, pravovremeno uočavanje nevolja, blizina i poznanstvo, dobrovoljni rad, spontana pomoć, raspolaganje postojećom infrastrukturom i dr. Razumije se da župna zajednica ima i obveze. To je, u prvom redu, odgoj pojedinca za vršenje zapovijedi ljubavi. Župa ne može izvršiti svoju ulogu ako njezini vjernici nisu na to pripremljeni i motivirani. Konačno, i svaki vid organiziranog karitativnog djelovanja počiva

⁷¹ Navedeno prema: A. DÜNNER, W. GEBHARD, *Nav. čl.*, str. 541.

⁷² F. KLOSTERMANN, *Prinzip Gemeinde*, str. 42.

na djelovanju pojedinaca. Ako njega nema, moguće je, doduše, ostvarivati velike projekte, ali to neće biti konkretna ljubav življene vjere; karitativno djelovanje će biti, u određenom smislu, strano tijelo. Integracija karitativne dimenzije u župni pastoral i život zajednice, značilo bi da ta zajednica još više bude prožeta duhom zajedništva, u smislu značenja riječi «koinonia», da se doživi kao zajednica ljudi koji prihvaćaju druge, kao što su i oni od Krista prihvaćeni (usp. Rim 15,7), kao zajednica u kojoj zajedno žive slabi i jaki, bolesni i zdravi, te «svaki milošću kakvu je primio» (1 Pt 4,10) služe jedan drugom. Tada bi se pozdrav Ignacija Antiohijskog: «Pozdravlja vas ljubav iz Smirne i Efeza» mogao i danas ponoviti. Caritas, kao bitna dimenzija kršćanskog života, bio bi izraz autentičnog iskustva i života vjere. To onda znači da Crkva nema, uz ostale svoje aktivnosti, i Caritas, nego je Crkva caritas, ako želi biti Crkva Isusa Krista.

Jedno od važnih pitanja koje se u ovom kontekstu postavlja pred Crkvu i njezin Caritas u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, ali ne samo u tim zemljama, glasi: Želi li Caritas ostvariti takav model zajedništva, u kojem je čovjek u nevolji predmet brige zajednice? Iz te perspektive gledano, materijalna ili financijska snaga zajednice nije ni jedini niti najvažniji problem. Puno je važnije pitanje međusobnih odnosa članova zajednice i svijesti odgovornosti jednih za druge, koji, po uzoru na prvu Crkvu, trebaju vladati u jednoj kršćanskoj zajednici. Ako Crkva želi biti vjerodostojna, ako želi biti «sakrament, tj. znak i sredstvo za najintimnije sjedinjenje s Bogom i za jedinstvo čitavog čovječanstva»,⁷³ onda se to zajedništvo mora prvenstveno ostvarivati u njoj samoj, mora zaživjeti u njezinim strukturama. To su, u prvom redu, župne zajednice ili drugi organizacijski oblici koji su u skladu sa strukturom Crkve.

Uloga više strukture, kao što je npr. biskupijski Caritas,⁷⁴ ograničava se, u skladu s načelom supsidijarnosti, na ona pitanja koja župa svojom karitativnom zauzetošću ne može riješiti. U to spadaju i područja koja su od opće važnosti za cijelu biskupiju, kao što su: jedinstvo djelovanja svih župnih i drugih zajednica, kao karitativno djelovanje mjesne Crkve na čelu s biskupom, poticanje duha ljubavi i služenja i njegov daljnji rast, te otvaranje lokalne Crkve i njezine ljubavi prema drugima zajednicama u njihovom zajedničkom hodu prema istom cilju – Božjem kraljevstvu. Iz perspektive Božjeg kraljevstva proizlazi odvažnost za nova promišljanja i nove putove, za kreativnost, ali i spoznaja da Duh Božji djeluje šire, da djeluje i u onima koji su izvan Crkve, koji nemaju ista polazišta i ne dijele ista uvjerenja. Crkva je svojom karitativnom zauzetošću

⁷³ LG, br. 1.

⁷⁴ Slično se može govoriti i o ulozi krovne ustanove Caritasa jedne zemlje.

otvorena ne samo za njihove potrebe, nego i za suradnju na ostvarenju boljeg i pravednijeg svijeta.

4.5. Suradnja s državnim institucijama i neckrvenim organizacijama

Jednom prilikom je apostol Ivan upozorio Krista: «Učitelju, vidjesmo jednoga gdje izgoni zle duhove u tvoje ime, jednoga koji nas ne slijedi, i htjedismo mu zabraniti, jer nas nije slijedio.» Isus na to odgovara: «Nemojte mu braniti! ... Tko nije protiv nas, taj je za nas» (Mk 9,38-41; Lk 9,49-51). Apostoli u ovom događaju vide nepoželjnu konkurenciju. Za Isusa to ne predstavlja problem, dokle god su polazišta i ciljevi tog djelovanja u skladu s njegovim načelima. U tom smislu, ni za nas se ovdje ne postavlja kao problem karitativno djelovanje raznih grupa unutar jedne lokalne Crkve. O tom bogatstvu raznih inicijativa svjedoči cijela povijest Crkve. Ta povijest svjedoči također i o opravdanim nastojanjima da se u to mnoštvo raznih oblika karitativne zauzetosti uvede određena koordinacija, kao i pravilan odnos prema crkvenoj hijerarhiji. Ono što je vrijedilo od početka Crkve, vrijedi i danas. Svi oblici karitativne zauzetosti unutar jedne lokalne Crkve predstavljaju, u krajnoj liniji, jedno karitativno djelovanje te zajednice, na čelu s biskupom. Za razliku od ove nutarnje konkurencije, koja ima iste izvore i ciljeve, Crkva je danas na tom području izložena takvoj konkurenciji, koja s Crkvom ne dijeli zajednička uvjerenja i načela. Drugi vatikanski sabor izražava radost nad svim onim akcijama za dobrobit čovjeka, koje se događaju izvan Crkve, želi ih podupirati i potiče vjernike na suradnju sa svima, «koji rade na istim ciljevima».⁷⁵

Jedan od najvažnijih čimbenika na tom području je država. S instrumentima socijalne politike i zakonodavstva država osigurava opće dobro i ostvarenje pravde. Njezina je zadaća da uz pomoć institucija vlasti stvori zakonske i društvene uvjete za dostojanstven život pojedinca i društva u cjelini. Istovremeno, država, u skladu s načelom supsidijarnosti, omogućuje i traži suradnju raznih nevladinih organizacija, kako u stvaranju odgovarajućeg zakonodavstva, tako i u ostvarenju same socijalne skrbi. U tu suradnju s državom - ponekad označenu i kao partnerstvo - u demokratskim zemljama Zapada redovito je uključen i Caritas, ukoliko svojim metodama rada odgovara važećim standardima. O partnerstvu se može samo uvjetno govoriti. Naime, partnerstvo bi pretpostavljalo ista ili slična polazišta, odnosno mogućnosti. Država se, međutim, prema raznim uvjerenjima i vrijednosnim sustavima svojih građana ponaša neutralno. Svojom socijalnom brigom pokriva daleko šire

⁷⁵ GS, br. 43.

područje nego što je to u stanju Crkva svojom karitativnom djelatnošću. Za to posjeduje i redovita sredstva i može s njima računati. Iskustva Crkve na Zapadu pokazuju da ta suradnja krije za Crkvu mnoge prednosti, ali i opasnosti. U dobre strane suradnje spadaju veće mogućnosti Crkve da uz financijsku potporu države ostvari puno više, nego što bi to svojim vlastitim sredstvima bila u stanju učiniti. Na taj se način otvaraju mogućnosti da svojom mrežom obuhvati i one koji bi ostali na rubu ili izvan brige države. Crkva može nastupiti u svojoj ulozi zagovornika najsiromašnijih, bilo buđenjem svijesti bilo utjecajem na socijalno zakonodavstvo. Kad je riječ o opasnostima, onda je to u prvom redu financijska ovisnost od države, u koju Caritas može dospjeti. Iz te ovisnosti često mu nije moguće izići ako ne želi dovesti u pitanje egzistenciju vlastitih ustanova. Utjecaj države i njezinog zakonodavstva ima za posljedicu izjednačavanje standarda socijalnog rada, s ciljem sve jače profesionalizacije, u čemu ni Caritas ne može biti iznimka. Taj proces nužno vodi sekularizaciji karitativnih ustanova i Caritasa u cjelini. U pitanju je, dakle, profil crkveno-karitativnih ustanova, njihov identitet.

U svakodnevnom radu pred javnošću teško je uočiti razlike između crkvenih karitativnih ustanova i necrkvenih organizacija. Kad se radi o opremi, stručnosti osoblja, organizaciji, ciljevima i metodama rada, uglavnom imaju istu ili vrlo ujednačenu razinu. Za državu je od koristi da u konkretnom ostvarenju socijalne skrbi može računati na socijalno zalaganje Crkve, kao i drugih čimbenika. Naime, osim zakonske obveze, država ne raspolaže dodatnim motivacijskim resursima za socijalno djelovanje, a to je upravo karakteristično za karitativnu zauzetost Crkve, a u određenoj mjeri i za djelovanje nekih necrkvenih organizacija. Državna potpora Crkvi osigurava važne financijske uvjete njezinog karitativnog djelovanja, ali upravo na temelju tog supsidijarnog angažiranja Crkve država očekuje i načelnu lojalnost. U određenim situacijama, pogotovo u vremenima ekonomskih kriza i restriktivnih mjera u socijalnom području, koje na poseban način pogađaju najsiromašnije, ta očekivana lojalnost prema državi može za Crkvu postati problematičnom u njezinom zauzimanju upravo za najsiromašnije.⁷⁶

S druge strane, Caritas surađuje i s drugim organizacijama humanitarnog tipa. Njihov svjetonazor je često u suprotnosti s kršćanskim pogledom na svijet ili, u najboljem slučaju, neutralan; slika čovjeka je sekularizirana, a glavni motiv djelovanja je humanost. Povijesno gledajući, moguće je i opravdano, bar u nekim takvim humanim motivima i kad je riječ o europskom kulturnom prostoru, prepoznati tragove kršćanskog naslijeđa. Koliko ta činjenica može

⁷⁶ Usp. N. METTE, Caritas und Sozialstaat - Identität kirchlicher Diakonie im Widerstreit, u: *Concilium* 30 (1994), str. 425-431, ovdje 427.

olakšati suradnju Caritasa s takvim organizacijama, svakako uz očuvanje vlastitog identiteta ili biti povod gubitka vlastitog profila, ovisi u najvećoj mjeri o svijesti specifičnosti karitativnog djelovanja.

Karitativno djelovanje nije antropocentrično ili samo humano djelovanje, nego je bitno određeno religioznom motivacijom i kršćanskom slikom čovjeka. U skladu s tim, ne ide samo za ovozemaljskim boljitkom, nego ima u vidu konačno spasenje. Taj cilj ne znači relativiziranje čovjekovih ovostranih potreba. Naprotiv, on ih uzima krajnje ozbiljno. Ne radi se samo o spasenju duše, nego o spasenju cijelog čovjeka u njegovim tjelesnim, duhovnim i religioznim potrebama. Upravo taj cjeloviti pristup i otvorenost, kako s obzirom na raznolikost čovjekovih potreba, tako i s obzirom na konačni cilj njegova života, razlikuje karitativno djelovanje Crkve od djelovanja organizacija neutralnog svjetonazora ili sekulariziranog duha. Na strani onog koji djeluje, religiozna motivacija ukazuje na temelj tog i takvog djelovanja – na Božje spasenjsko djelovanje. Čovjek je pozvan da slijedi Božji primjer. Takvo čovjekovo djelovanje nije humanost, nego caritas-agape, izvorno kršćanska ljubav. To je ljubav milosrdnog Samarijanca i u njoj oslikana Božja ljubav, koja na nevolju reagira potaknuta isključivo suosjećanjem i milosrđem, pruža sve oblike potrebne pomoći, ne pita za cijenu, nego ima u vidu potpunu rehabilitaciju ugroženog.

4.6. Na strani siromašnih

Sveobuhvatni karakter karitativne zauzetosti i duh milosrđa koji je prožima, čine neprihvatljivima samo neke izolirane akcije u korist ugroženih, koje svojom veličinom, organiziranošću ili plemenitošću motiva na prvi pogled možda mogu i imponirati. Naime, u prvom redu kršćani, a u određenom smislu i svi ljudi, povjereni su jedni drugima u puno širem smislu, cijelom svojom sudbinom, svojim pitanjima, strahovanjima i stradanjima. Radi toga karitativna zauzetost mora nadilaziti nužne neposredne akcije pomoći u nevolji, mora težiti promjenama na svim onim područjima gdje čovjek, svojom ili tuđom krivnjom, može dospjeti u okolnosti koje su nespojive s njegovim dostojanstvom. Zadaća je Crkve i njezinog Caritasa poticati stvaranje takvog političkog, pravnog, ekonomskog i socijalnog sustava koji će omogućiti socijalno pravedne životne uvjete za sve ljude. Zadaća je Crkve i njezinog Caritasa, u prvom redu, stvarati klimu prihvaćanja u vlastitoj zajednici, odgovornosti jednih za druge i međusobne ljubavi. Tek tako će moći vjerodostojno nastupiti u široj zajednici i pred onima koji ne dijele njezina uvjerenja.

Drugi vatikanski sabor je na početku pastoralne konstitucije *Gaudium et spes* Crkvi ponovno posvijestio koja je njezina zadaća i gdje je povlašteno mjesto

njezinog djelovanja. To su u prvom redu siromašni.⁷⁷ Kako god oni danas izgledali i kojom vrstom bijede bili pogođeni, svi oni, kako R. Zerfass kaže, «imaju stanarsko pravo u našim zajednicama».⁷⁸ Uz klasične oblike ljudske ugroženosti, moderno doba stvara i nove. Proces globalizacije, koji nema čovjeka za polazište i cilj, nego je vođen žudnjom za prevlašću i brutalnošću u konkurentskoj borbi, stvara nove siromahe. Oni ostaju na rubu ljudskog društva ili su potpuno isključeni i obespravljeni. Njihovo ljudsko dostojanstvo zahtijeva od kršćana i kršćanskih zajednica da podignu svoj glas i stanu u njihovu obranu. Karitativna zauzetost je služba naviještanja djelom. Ponašanje prema siromašnima predstavlja odlučujući kriterij vjerodostojnosti crkvenog naviještanja i života. Poput Krista, koji se stavio na stranu obespravljenih i siromašnih, tako i Crkva, idući njegovim stopama, mora biti na strani siromašnih.

Biti na strani siromašnih, u pravilu znači nužnost pružanja pomoći i angažiranje vlastitih snaga, ali isto tako i istraživanje uzroka teškog stanja, ukazivanje na manjkavosti socijalnog sistema, na socijalne nepravde i predlaganje promjena te suradnju s nadležnim institucijama, s ciljem poboljšanja stanja. Biti na strani siromašnih, može, međutim, značiti i odustajanje od takve suradnje s državnim i zakonodavnim institucijama, pogotovo u situacijama kad političke odluke i zakoni tržišta idu na štetu najsiromašnijih. Biti na strani siromašnih, znači biti otvorenih očiju za nove izazove, ali i hrabrost odbaciti balast okoštalih institucionalnih oblika rada, makar on bio i velik i društveno priznat, i tako osloboditi duh i vrijeme za kreativno promišljanje novih rješenja u kršćanskom duhu. Drugim riječima, biti na strani siromašnih, znači biti jedna vrsta seizmografa za nove nevolje i stalno razvijati i provjeravati alternativne oblike solidarne pomoći.⁷⁹ U svemu tome opcija za siromašne mora za karitativnu zauzetost biti i ostati važeća maksima.

Zaključne misli

Teološko utemeljenje, bogato povijesno iskustvo te suvremeni izazovi i ugroženosti čovjeka, otvaraju Crkvi Kristovoj nove mogućnosti da svojom službom ljubavi i pomaganja današnjem svijetu pokaže pravo Kristovo lice. Pritom njezina služba ljubavi nije jedna od aktivnosti pojedinih članova, grupa ili organizacija, nego temeljni zakon njezinog života; ona je Crkva ljubavi.

⁷⁷ Usp. GS, br. 1.

⁷⁸ R. ZERFASS, *Lebensnerv Caritas*, str. 65.

⁷⁹ Usp. A. DÜNNER, W. GEBHARD, *Nav. čl.*, str. 542.

Njezina karitativna zauzetost, kako na razini župnih zajednica, tako isto i na razini biskupija, odnosno na svjetskom planu, predstavlja ostvarenje njezinog poslanja spašavanja svijeta. Ispunjavajući tu svoju zadaću ljubavi, Crkva živi u skladu s naravi svoga bitka, koji je proistekao od Krista. Pozvana je da riječju, kultom i djelom svjedoči i širi Kristov duh ljubavi i služenja.

Pritom je od presudne važnosti da to svjedočanstvo ljubavi bude izraz konkretne vjere Kristovih učenika, kako pojedinaca, tako i cijele zajednice. Zato karitativno služenje mora sići u najniže sfere međuljudskih odnosa. Tamo gdje se živi, vjeruje i pati, tamo potaknuta vjerom treba rasti ljubav i svijest međusobne odgovornosti. U Caritasu Crkve mora se ostvarivati caritas – odnos ljubavi, milosrđa i konkretne pomoći. Takav odnos ne mogu ostvariti nikakve institucije, nego samo osobe. Drugim riječima, karitativno služenje treba sići u što niže strukture crkvenog života. Odatle može i mora rasti karitativna zauzetost Crkve na višim razinama.

Da bi se to ostvarilo, potrebna je potpuna integracija Caritasa u pastoral, kako na razini teološke refleksije, tako i u svakodnevnom pastoralnom radu. Teološka izobrazba dušobrižnika i ostalih pastoralnih djelatnika mora ovom pitanju crkvenog života dati dostojno mjesto. Isto vrijedi i za one djelatnike koji su neposredno uključeni u karitativno služenje. Ono će biti plodno i ustrajno ako u sebi bude uključivalo i prostor za duhovni rast djelatnika. Njima, i širim slojevima vjernika, potrebno je neprestano posvješćivanje Božje ljubavi, kao temelja i uzora svake karitativne zauzetosti. Tu Božju ljubav treba širiti osobno ili u institucionalnom obliku, imajući u vidu da su sve institucije i organizacije, pa tako i Crkva i njezin Caritas, samo instrumenti te da ne smiju zasjeniti onaj cilj u čijoj su službi – dolazak Božjeg kraljevstva. Na koncu vremena sve će prestati, a samo će ljubav ostati vječno, jer je od Boga.

PERSPECTIVES OF CHARITY COMMITMENT

Summary

The article, in short version presented at the Theological Pastoral Week for priests, held in Zagreb, in January 2002, starts with a biblical message and doctrine of the Second Vatican Council, and is aimed at clarifying the charity work of the Church in Croatia and Bosnia and Herzegovina. Another purpose of this article, as suggested in the title, is to point to some basic characteristics of the desired future development. The starting point is the act of God's salvation, which realises its fulfilment in Jesus Christ. God took the side of a man in distress. This example presents the basic ideas and model to modern people, and. It also stands for the commitment they need in their actions. From its beginnings, the Church has understood love for our neighbour as something that, along with preaching of the Gospel and Eucharistic celebration, makes the essence of its mission. Charity service has therefore had a great impact on the history of the Church. Second Vatican Council reemphasised the importance of charity service for the Church life, for credibility of its message to the world, and the importance of the role of lay people in this type of the activities of the Church. This objective has recently become more relevant in the Churches of Croatia and Bosnia and Herzegovina. The restored freedom of action and the experience of war sufferings have been a great motivation for charity work of the Church. Today Caritas in these countries is looking for its place in the Church and in the society. The biblical message, the rich experience and the actual role of Caritas in the western countries point to the urge for the determination of some crucial prerequisites necessary for the future development. These prerequisites primarily include the issues of the identity of charity work, of its place in theological reflection, the integration of Caritas into the life of parish communities, together with the issue of the relations Caritas has with other similar organisations.

Key words: Caritas, charity commitment, serving, Croatian Caritas, Caritas in Bosnia and Herzegovina, identity, theology of Caritas, cooperation, option for the poor.